

Przedstawienie i analiza *xiehouyu* w literaturze oraz jako zjawisko językowe

Presentation and Analysis of *Xiehouyu* in Literature and as a Linguistic Phenomenon

Xie Chuyue

Beijing Foreign Studies University, Chiny

e-mail: soniaxie@bfsu.edu.cn

ORCID: 0009-0004-5097-7079

Abstract

My work is concerned with the topic of *xiehouyu*, a phenomenon specific to Chinese language, but little known in Poland. I try to present and analyze *xiehouyu* and its use in literature. The paper consists of three chapters. In the first chapter, I describe *xiehouyu* in general. The second chapter analyses the use of *xiehouyu* in Chinese literature. The last chapter offers a summary of the significance of *xiehouyu*. By means of concrete examples and textual analysis, the article aims to help readers grasp the meaning and value of *xiehouyu*, and to deepen their understanding of Chinese literary works and Chinese way of thinking.

Keywords

xiehouyu, Chinese language, Chinese literature

W niniejszym artykule zajmuję się tematyką *xiehouyu*, które jest zjawiskiem charakterystycznym dla języka chińskiego, lecz przez Polaków mało znanym. Staram się przedstawić i analizować tę formę językową i jej użycie w literaturze. Tekst składa się z trzech części. W pierwszej wyjaśniam, czym jest *xiehouyu*, w drugiej analizuję jego zastosowanie w literaturze, w ostatniej zaś podsumowuję znaczenie *xiehouyu*. W swoich metodach przedstawiam konkretne przykłady, które są pomocne w uchwyceniu

znaczenia i wartości *xiehouyu*. Dzięki temu czytelnicy mogą lepiej zrozumieć chińskie dzieła literackie i chińską mentalność.

1. Definicja i klasyfikacja *xiehouyu*

Xiehouyu to metaforyczna wypowiedź składająca się z dwóch części. Jest specjalną formą wyrazu w języku chińskim; pierwsza jej część jest opisowa, po niej zaś następuje klauzula rozwiązująca znaczenie metafory. Ta krótka i zabawna forma językowa jest tworzona i używana głównie przez chiński lud w praktyce życiowej, a także w literaturze.

1.1 Definicja i struktura *xiehouyu*

Termin *xiehouyu* (歇后语, wymowa: xiē hòu yǔ) odnosi się do potocznego sposobu mówienia o silnym charakterze literackim, a także jest rodzajem charakterystycznych kolokwializmów stosowanych w życiu zwykłych Chińczyków. Kiedy podzielimy nazwę *xiehouyu*, zobaczymy, że Xie (歇) dosłownie oznacza „odpoczywać” – tutaj przyjmuje się rozszerzone znaczenie, czyli „usunąć” pewne znaki. Hou (后) oznacza „po”, a Yu (语) oznacza „język, zdanie”. *Xiehouyu*, czyli zdanie po usunięciu pewnych znaków czy słów. W *xiehouyu* usuwa się niektóre znaki, więc do słuchacza bądź czytelnika należy zrozumienie pominiętej części. Często też mówca czy pisarz dodaje w drugiej części wyjaśnienie, tworząc w ten sposób unikalną grę językową, opartą na ustalonej współzależności.

Jest to wyjątkowa forma językowa. Powszechnie uważa się, że podobna forma idiomu nie istnieje w innych językach¹, stąd brak możliwości przekładu jej nazwy. Według językoznawcy Johna Rohsenowa *xiehouyu* można przetłumaczyć jako „enigmatyczne ludowe porównania” lub „okrojone dowcipy”².

Xiehouyu zwykle składa się z dwóch części, przypominających zagadkę i odpowiedź. Pierwsza część wykorzystuje żywy, kreatywny język celem subtelnego wprowadzenia metafory, a druga jest wskazówką, która wyjaśnia znaczenie i podpowiada rozwiązanie zagadki. Aby zrozumieć sens całości, trzeba zgadnąć, co oznacza pierwsza część, dlatego *xiehouyu* jako forma językowa jest również postrzegana jako gra słowna. Te dwie części zwyczajowo łączy się znakiem pauzy, jednak w praktyce, zwłaszcza w literaturze, obserwujemy większą elastyczność i zmienność zapisu.

¹ Gao Lidong, *Sposoby i charakter tworzenia xiehouyu*, „Social Scientist” 2006, nr 10, s. 321–322.

² Nastazja Stoch, *Distinctive Features of Chinese Proverbs: A Comparative Study of Shuyu and Yanyu and Other Types of Shuyu*, „Roczniki Humanistyczne” 2016, t. 64, nr 9, s. 53 (tłum. własne).

Oryginalne znaczenie terminu *xiehouyu* odnosi do sposobu mówienia, w którym celowo pomija się słowo lub połowę zdania, aby wykazać się poczuciem humoru. Przykładowo pewne *xiehouyu* brzmi następująco:

五六七八九——无事(四)³

Pięć, sześć, siedem, osiem, dziewięć – brakuje „cztery”, czyli nic się nie dzieje⁴.

W tym *xiehouyu* „pięć, sześć, siedem, osiem, dziewięć” stanowi zagadkę, a „brakuje cztery, czyli nic się nie dzieje” jest odpowiedzią. Wymieniono tutaj pięć liczb od pięciu do dziewięciu, ale brakuje liczby cztery. Wymowa słowa „cztery” w języku chińskim jest podobna do wymowy słowa oznaczającego „sprawę” lub „wydarzenie”. Na sposób kalamburu brak liczby cztery ma oznaczać brak sprawy czy wydarzenia, czyli nic się nie dzieje.

W wyniku ciągłego, długotrwałego rozwoju *xiehouyu* nie ogranicza się już jedynie do prostego pomijania znaków, ale włącza też elementy języka, kultury, życia ludu, religii i innych źródeł do tworzenia skomplikowanych i różnorodnych zagadek i odpowiedzi. Dzięki temu jest bardziej interesujące, dowcipne i szerzej stosowane.

1.2 Klasyfikacja *xiehouyu*

Xiehouyu ma długą historię. Czerpie z szerokiego zakresu źródeł, obejmuje wiele autorów i nie ma specjalnych wymagań wobec twórców. Z tego powodu nie sposób policzyć, ile w sumie jest *xiehouyu*. *Wielki słownik xiehouyu*, zredagowany przez Wang Taoyu w 1988 roku, gromadzi ich 16 000⁵. Jednak istnieje wiele takich, które nie zachowały się do dziś, a jednocześnie wciąż są tworzone nowe. W związku z tym kluczowe znaczenie ma sposób kategoryzacji tak dużej liczby *xiehouyu*. Istnieją dwa główne sposoby klasyfikacji: według struktury składniowej zdania i według sposobu tworzenia.

Zgodnie z pierwszym sposobem klasyfikacji, tj. według struktury składniowej zdania, istnieją trzy rodzaje *xiehouyu*, mianowicie: 1) struktura podmiot–orzeczenie; 2) struktura bez orzeczenia; 3) szereg czynności. *Xiehouyu* pierwszego rodzaju posiada podmiot i orzeczenie, jest używane jako zdanie niezależne lub składowe. Przykładem jest takie *xiehouyu*:

³ Wang Taoyu, Sun Yufen, *Wielki słownik xiehouyu*, Chengdu: Syczuańskie Wydawnictwo Słownika 2022, s. 538.

⁴ Wszystkie *xiehouyu* w tym artykule będą pokazane najpierw w znakach chińskich, potem przetłumaczone na język polski, a następnie wyjaśnione. Ze względu na wyjątkowość *xiehouyu* trudno jest je przetłumaczyć na język obcy. Nie będę więc skupiać się na tłumaczeniu. Chcę raczej skoncentrować się na analizie poszczególnych *xiehouyu*, aby ułatwić czytelnikowi ich zrozumienie.

⁵ Liu Xicheng, *Wstęp do „Wielkiego słownika xiehouyu” autorstwa Wang Taoyu*, <https://www.chinesefolklore.org.cn/blog/?uid-7681-action-view-space-itemid-19378> [dostęp 07.01.2024].

猫哭老鼠——假慈悲⁶

Kot płakał nad śmiercią myszy – fałszywe współczucie, udawanie miłosierdzia.

Wiemy, że koty żywią się myszami. Jeśli mysz umrze, kot się cieszy, bo dostaje jedzenie. Jeżeli kot płacze nad śmiercią myszy, nie jest to szczerzy smutek, lecz fałszywe współczucie i udawane miłosierdzie. To *xiehouyu* używa się do opisanego osoby, która udaje, że dba o problemy innych.

Xiehouyu drugiego rodzaju nie ma czasownika; przeważnie działa jako element zdania, na przykład:

盐店的老板——闲人⁷

Właściciel sklepu z solą – próżniak

Właściciel sklepu z solą często dotyka soli, która jest słona, więc sam również jest „słony”. W języku chińskim, „słony” i „próżny” mają tę samą wymowę, stąd słona osoba to ktoś próżny, czyli próżniak.

Xiehouyu ostatniego rodzaju posiada bardziej skomplikowaną strukturę w postaci szeregu czynności. Jak choćby w tym przykładzie:

骑驴看唱本——走着瞧⁸

Jechać na osła, patrząc na scenariusz – zobaczymy, co się wydarzy.

Jeśli ktoś czyta scenariusz na poruszającym się osiołku, czyta go w ciągłym ruchu. Ten ruch może być rozumiany jako przemieszczanie się naprzód w sensie pokonywania odległości, ale także jako poruszanie się naprzód w kontekście upływu czasu, tj. zobaczenie tego, co wydarzy się w przyszłości. Z kolei „patrzenie” może być interpretowane dosłownie jako patrzenie na scenariusz (czytanie dalszego ciągu), a także jako patrzenie na przyszłą sytuację. 走着瞧 (wymowa: zǒu zhe qiáo), dosłownie „chodzić i patrzeć”, może oznaczać zobaczenie, co wydarzy się w przyszłości, z poczuciem pewności, że przyszłość będzie zgodna z oczekiwaniami tej osoby.

Drugim sposobem kategoryzacji jest metoda tworzenia *xiehouyu*. Istnieją trzy główne typy: metafora, logika i kalambur. Przykładem *xiehouyu* tworzonego przez metaforę jest:

茅坑里的石头——又臭又硬⁹

Kamień w latrynie – śmierdzący i twardy

Kamienie są twarde, a latryny śmierdzące, dlatego kamienie w latrynie są naturalnie śmierdzące i twarde. W języku chińskim słowo „śmierdzący”, oprócz opisywania

⁶ Wang Taoyu, Sun Yufen, *Wielki słownik xiehouyu*, s. 354.

⁷ Ibidem, s. 583.

⁸ Ibidem, s. 407.

⁹ Ibidem, s. 357.

nieprzyjemnego zapachu, może również opisywać twarz kogoś rozgniewanego lub osobę, która jest porywcza i łatwo wpada w złość. Mówi się, że taki człowiek ma „śmierdzącą” twarz i „śmierdzący” temperament. „Twardy”, z drugiej strony, oznacza również uparty. Stąd zwrot „kamień w latrynie” stosuje się do opisu osoby porywczej i upartej.

Można tworzyć *xiehouyu* również przy użyciu logiki:

哑巴吃黄连——有苦说不出¹⁰

Niemowa je Huanglian – nie można mówić o cierpieniu.

Huanglian to roślina stosowana w tradycyjnej medycynie chińskiej, słynąca z bardzo gorzkiego smaku. Z logicznego punktu widzenia pełnosprawny człowiek jedzący Huanglian może narzekać, że „to bardzo gorzkie”. Jeśli zje to osoba niema, nie może tego powiedzieć. Gorycz odnosi się tutaj nie tylko do nieprzyjemnego smaku, lecz także symbolizuje cierpienie i trudność w życiu. Niemowa, który napotyka cierpienie, nie ma sposobu, by o nim mówić. To *xiehouyu* opisuje osobę w trudnej sytuacji, która nie potrafi ani jej rozwiązać, ani o niej mówić.

Wiele *xiehouyu* wykorzystuje także kalambury. Wynika to z tego, że w języku chińskim istnieje wiele znaków, które wymawia się podobnie lub tak samo. Na bazie tych kalamburów Chińczycy stworzyli dużą liczbę *xiehouyu*. Na przykład:

外甥打灯笼——照旧(舅)¹¹

Siostrzeniec trzyma latarnię – oświetla wujka / po staremu.

To jest bardzo klasyczne *xiehouyu*. Słowa „siostrzeniec” i „wujek” są ze sobą ściśle powiązane znaczeniowo, jedno przywołuje na myśl drugie. Dlatego kiedy siostrzeniec trzyma latarnię, oświetla ona też wujka. W języku chińskim „oświecić” i „podążać” to to samo słowo, a „wujek” i „stary” są wymawiane identycznie. Stąd oświetlony wujek to ktoś, kto podąża za starym, czyli działa po staremu.

1.3 Pochodzenie *xiehouyu*

Xiehouyu ma długą historię i bardzo złożoną ewolucję. Do tej pory naukowcy nie sformułowali ostatecznego poglądu na temat pochodzenia *xiehouyu*. W roku 1984 Tan Yongxiang przedstawił teorię wielorakiego pochodzenia tej formy językowej w *Nowym traktacie o xiehouyu*. Jest to obecnie najszerzej uznawana hipoteza. Zaproponował mianowicie, że istnieją trzy główne poprzedniki *xiehouyu*: kryptojęzyk sprzed dynastii Qin, starożytne opisy wydarzeń i historie oraz wiersze stylu „Fengren” (风人体)¹². Ponadto niektóre *xiehouyu* są przekształcone z przysłów i Chengyu.

¹⁰ Ibidem, s. 579.

¹¹ Ibidem, s. 523.

¹² Tan Yongxiang, *Nowy traktat o xiehouyu*, Jinan: Wydawnictwo Edukacji Shandong 1984.

Kryptojęzyk sprzed Qin jest starożytną retoryką. W *Księdze Pieśni* jest na przykład takie zdanie:

群羊坟首¹³

„群羊坟首” oznacza „owieczkę z dużą głową”. Uważano natomiast za oczywistość, że tylko baran ma dużą głowę, dlatego wyrażona jest tu rzecz niemożliwa. W wyniku połączenia metafory w tym zdaniu z pierwotnym, dosłownym znaczeniem powstało istniejące obecnie *xiehouyu*.

Drugie źródło to starożytne wydarzenia i historie, z których te przechowane w formie pisemnej stanowią Chengyu, a te bardziej potoczne, stosowane w mowie stopniowo ewoluowały w *xiehouyu*.

Trzecie pochodzenie to wiersze stylu „Fengren”, który jest gatunkiem starożytnych pieśni ludowych zawierających gry językowe. Na przykład:

雾露隐芙蓉，见莲不分明。(《子夜歌》)¹⁴

Kwiaty lotosu we mgle i rosach, są widoczne, lecz niewyraźnie.

Lian, czyli lotos, ma taką samą wymowę jak słowo oznaczające miłosne uczucie. Tutaj wyrażone jest zaniepokojenie kobiety, która zastanawia się, czy mężczyzna ją kocha, czy nie.

Nazwa *xiehouyu* po raz pierwszy pojawiła się w biografii Zheng Qinga ze *Starej Księgi Tang*, w której odnotowano, że Zheng Qing dobrze pisał wiersze z grammi językowymi. Styl jego poezji był znany jako *xiehou*. Z biegiem czasu *xiehouyu* stawało się popularne wśród ludu i stopniowo się wzbogacało.

Podsumowując, dzisiejsze *xiehouyu* jest wynikiem mądrości ludowej i nie ma jednego konkretnego twórcy. Użytkownicy tworzą i modyfikują *xiehouyu* w ciągłej praktyce życia, a w procesie rozpowszechniania *xiehouyu* zyskują różne warianty i sposoby rozumienia ze względu na różnice geograficzne, różnice w wyrażeniach słownych i przekazywanych komunikatach.

2. *Xiehouyu* w literaturze chińskiej

Chociaż *xiehouyu* jest rodzajem języka potocznego, mówionego, często bywa używane w literaturze chińskiej. W tym rozdziale przedstawię literackie zastosowanie *xiehouyu*, jego rolę w literaturze oraz wpływ literatury na *xiehouyu*.

¹³ Shaozhuhua, w: *Księga Pieśni z przypisami, cz. 2: Male ody (Xiaoya)*, red. Zhou Zhenfu, Pekin: Wydawnictwo Chińskie 2002, s. 391–392.

¹⁴ Jest to fragment 35. *Piosenki Ziyu*.

2.1 Zastosowanie *xiehouyu* w literaturze chińskiej

Wczesne wykorzystanie *xiehouyu* w literaturze sięga czasów dynastii Yuan, gdy forma ta stopniowo stawała się popularna w dramatach i powieściach. Jednak w większości przypadków *xiehouyu* te są niejasne i prymitywne, nie przypominają bowiem wypowiedzi ustnych ani nie posiadają wartości literackiej¹⁵.

W powieściach z czasów dynastii Ming i Qing użycie *xiehouyu* było powszechniejsze i bardziej dojrzałe, a dzięki wyrafinowaniu i stosowaniu przez autorów jego pozycja w literaturze znacznie wzrosła – stało się zjawiskiem literackim wartym zbadania. Jak dowiedziono, klasyczne arcydzieło *Sen czerwonego pawilonu* (红楼梦) zawiera około 183 *xiehouyu*¹⁶. W tej powieści *xiehouyu* występuje z dużą częstotliwością. W pierwszych osiemdziesięciu rozdziałach, napisanych przez Cao Xueqina, *xiehouyu* jest użyte w każdym średnio ponad dwa razy¹⁷. W innej słynnej powieści obyczajowej z czasów dynastii Ming, *Kwiaty śliwy w złotym wazonie* (金瓶梅), zapisano ponad dwieście dwadzieścia *xiehouyu*¹⁸. We współczesnych dziełach *xiehouyu* nadal pozostaje popularne i cenione wśród autorów. Na przykład pisarz Liu Jiang z prowincji Shanxi w swoim dziele z 1959 roku *Epoki w górach Taihang* (太行风云), liczącym w sumie mniej niż 500 000 słów, zastosował 227 *xiehouyu*¹⁹. Powieść *Sztorm i Burza* (暴风骤雨) napisana przez Zhou Libo w 1948 roku również wykorzystuje wiele *xiehouyu* o charakterze regionalnym²⁰.

Xiehouyu w dziełach literackich porusza różnorodne tematy, w tym małżeństwo, chorowanie, pracę zawodową, religię, pory roku, gotowanie, zwyczaje zwierząt, rolnictwo, prowadzenie domu, ubiór, zachowanie itd. Tak powstaje realistyczny portret zwyczajnego życia na wsi i w mieście, który obejmuje przedstawicieli różnych profesji z epoki, w której dzieło zostało napisane. Np. w *Śnie czerwonego pawilonu* znajdujemy takie *xiehouyu*:

嫁出去的女儿——泼出去的水²¹

Córka wydana za mąż – woda rozlana

¹⁵ Wang Menglu, *Konceptualna syntetyczna analiza xiehouyu w „Śnie czerwonego pawilonu”*, „Literatura Jianan” 2011, nr 12, s. 121.

¹⁶ Gao Lidong, *Sposoby i charakter tworzenia xiehouyu*, s. 322.

¹⁷ Ji Wenxiu, *Charakterystyka i przydatność stosowania xiehouyu w „Śnie czerwonego pawilonu”*, „Czasopismo Naukowe Yinshan” 1995, nr 4, s. 32.

¹⁸ Meng Xianzhang, *Dyskusja o xiehouyu w „Kwiatach śliwy w złotym wazonie”*, „Czasopismo Naukowe Uniwersytetu Normalnego Xuzhou” 1990, nr 4, s. 25–30.

¹⁹ Wu Jianying, *Stosowanie xiehouyu w „Epoce w Górach Taihang”*, „Współczesny Język Chiński” 2009, nr 5, s. 62–65.

²⁰ Feng Qingtang, *Zapach czarnej ziemi – interpretacja języka literackiego w „Sztormie i Burzy”*, „Piękno i Epoki” 2003, nr 5, s. 74–76.

²¹ Cao Xueqin, *Sen czerwonego pawilonu*, Pekin: Wydawnictwo Pekińskiego Uniwersytetu Normalnego 1987, s. 1305.

Jest to *xiehouyu* związane z małżeństwem. W starożytnych Chinach, które były społeczeństwem patriarchalnym, kiedy córka wychodziła za męża, należała do rodziny męża i nie miała żadnych relacji z krewnymi, podobnie jak nie można cofnąć wody, która została wylana.

Chociaż *xiehouyu* jest stałą strukturą dyskursu, przeznaczoną do konkretnego użycia, można wprowadzać niezbędne modyfikacje wynikające z różnic wyrażanej treści. Zmieniana jest tylko struktura zdania, lecz oryginalne znaczenie pozostaje takie samo. Dąży się do uniknięcia podobieństwa wyrazów, dzięki czemu język jest bardziej żywy. W dziełach literackich gotowe *xiehouyu* często występuje w całości, ale czasami dostosowuje się je do różnych scen, sytuacji, postaci i stylów, wykorzystując tylko połowę *xiehouyu* lub dzieląc je. W powieści *Historia małżeńskiego losu, który przebudził świat* (醒世姻缘传) z czasów dynastii Qing jest napisane, że Pani Ji zbeształa innego bohatera, stwierdzając, że jest on jak oficer nadzoru sił zbrojnych w regionie Cao. Pełna wersja tego *xiehouyu* wygląda tak:

曹州兵备——管得宽²²

Oficer nadzoru sił zbrojnych w regionie Cao – sprawować nad wszystkimi sprawami szeroką kontrolę

Oficer nadzoru sił zbrojnych jest starożytnym chińskim stanowiskiem wojskowym. Region Cao znajduje się na granicy trzech prowincji, dlatego oficer nadzoru sił zbrojnych tego regionu zarządza bardzo dużym obszarem. W sposób logiczny to *xiehouyu* odnosi się do kogoś, kto sprawuje kontrolę nad wieloma rzeczami, i jest używane jako metafora osoby, która wtrąca się w nie swoje sprawy. W tym przypadku, zamiast wypowiadać pełne *xiehouyu*, bohaterka pomija drugą połowę, ponieważ cała forma tego *xiehouyu* pojawiła się w książce wcześniej. Pozwala to uniknąć powtórzeń i sprawia, że *xiehouyu* jest bardziej elastyczne. Dzięki tej zmianie, która skraca *xiehouyu*, gniew i zdenerwowanie Pani Ji zostają lepiej wyrażone.

2.2 Rola *xiehouyu* w literaturze chińskiej

Rola *xiehouyu* w dziełach literackich przejawia się głównie w trzech aspektach; mianowicie służy ono do: kształtowania postaci, wzbogacenia stylu językowego i uwznioślenia tematu.

Po pierwsze dzięki *xiehouyu* postaci zyskują na wyrazistości, stają się bogatsze. Użyte *xiehouyu* jest zgodne z ich tożsamością i osobowością. Autor dokładnie rozważa, kto w jego dziele będzie lubił korzystać z tej formy językowej i jakie rodzaje *xiehouyu* będzie wybierał. Na przykład w *Śnie czerwonego pawilonu* bohaterką, która wypowiada ich najwięcej, jest Wang Xifeng, co nie tylko pokazuje, że w oczach autora

²² Xi Zhousheng (pseudonim), *Historia małżeńskiego losu, który przebudził świat*, Shangdong: Wydawnictwo Qilu 1993, s. 627.

postać ta jest szczególnie godna uwagi, lecz także pozwala czytelnikom poczuć jej elokwencję. Pod względem sposobu zastosowania wielokrotnie pomija ona część wyjaśniającą *xiehouyu*. Często używa paralelizmów, wykorzystuje wiele *xiehouyu* raz po raz, co czyni jej słowa krótkimi i mocnymi. Z punktu widzenia treści wiele wybranych przez Wang Xifeng *xiehouyu* jest, w porównaniu do innych postaci, bardziej dowcipne i sarkastyczne, dzięki czemu czytelnicy czują jej cięty język i żywą naturę²³. W 68. rozdziale Wang Xifeng beszta You Erjie: „Nie masz ani talentu, ani elokwencji, jesteś jak tykwa z odciętymi ustami, umiesz tylko być ślepo ostrożny, broniąc swojej cnotliwej reputacji”²⁴. Porównanie You do tykwy pochodzi z tego zabawnego powiedzenia:

锯了嘴子的葫芦——没口齿²⁵

Tykwa z odciętymi ustami – nie ma elokwencji.

Xiehouyu zostało przywołane w odwrotnej kolejności. Najpierw bohaterka użyła części wyjaśniającej – „nie ma elokwencji”, a następnie części metaforycznej – „jak tykwa z odciętymi ustami”. Tykwa jest pusta i można w niej wiele pomieścić, ale bez „ust”, czyli bez otworu, nie ma sposobu na wyciągnięcie zawartości; podobnie ludzie, którzy nie są „wygadani”, nie mogą wyrazić swoich wewnętrznych myśli. Ta metafora odzwierciedla łatwość mówienia Wang Xifeng. Z kolei w książce *Kwiaty śliwy w złotym wazonie* bohaterka Pan Jinlian wypowiada największą liczbę *xiehouyu*, które w żywy sposób opisują jej zazdrosną, okrutną i złośliwą osobowość²⁶.

Po drugie *xiehouyu* sprawia, że pod względem stylu dzieło staje się bardziej energiczne, dokładne i zwarte. W odpowiedni sposób dodając elementy dowcipne i ironiczne, w pełni wykorzystuje się elastyczność, energię, humor i subtelność języka chińskiego, jednocześnie unikając powtarzających się wyrażen. Ta wyjątkowa forma językowa znacznie wzmacnia literacką ekspresję języka chińskiego. Kiedy zestawia się rzeczy abstrakcyjne z konkretnymi przy użyciu *xiehouyu*, wyrażenie językowe jest w rezultacie bardziej obrazowe. Zhou Jin, bohater książki *Nieoficjalna historia uczonych* (儒林外史), stracił pracę jako nauczyciel i nie odniósł sukcesu na cesarskich egzaminach urzędniczych, przez co w wieku sześćdziesięciu lat pozostał bez środków do życia. W tym czasie jego szwagier namówił go, aby wspólnie założyli działalność gospodarczą. Chociaż w starożytnych Chinach uczeni z pogardą patrzyli na biznesmenów, w tej sytuacji Zhou Jin nie miał lepszego wyboru i śmiał się sam do siebie:

²³ Ding Yuzhou, *Analiza charakterystyki i przydatności stosowania xiehouyu w „Śnie czerwonego pawilonu”*, „Jutro” 2022, nr 9, s. 159–162.

²⁴ Cao Xueqin, *Sen czerwonego pawilonu*, s. 1305.

²⁵ Wang Taoyu, Sun Yufen, *Wielki słownik xiehouyu*, s. 223.

²⁶ Lanling Xiaoxiaosheng (pseudonim), *Kwiaty śliwy w złotym wazonie*, Pekin: Wydawnictwo Literatry Ludowej 2008.

癱子掉在井里——撈起也是坐²⁷

Sparaliżowany wpada do studni – zostanie wyciągnięty, nadal może tylko usiąść.

Sparaliżowany człowiek, który wpada do studni, nawet jeśli zostanie wyciągnięty, nadal nie potrafi wstać, może tylko usiąść. To *xiehouyu* dokładnie odzwierciedla fatalną sytuację Zhou Jina – bez względu na to, jakiego wyboru dokona, nic dobrego z tego nie wyniknie. *Xiehouyu* konkretyzuje więc jego wewnętrzne przemyślenia²⁸. Zamiast opisywać szczegóły swojego trudnego życia, bohater używa tego *xiehouyu*, aby obrazowo pokazać swoją sytuację i nastrój. Dzięki temu język powieści staje się zwięzły i żywy.

Po trzecie dzięki *xiehouyu* można wzbogacić dzieło, przyczyniając się do zwiększenia jego rangi. *Xiehouyu* jest sumą mądrości chińskiego społeczeństwa oraz zawiera elementy filozoficzne. Zastosowanie *xiehouyu* ujawnia prawa obiektywnego rozwoju natury i nadaje dziełu większej głębi. W 26. rozdziale *Snu czerwonego pawilonu* pokojówka Jiahui narzeka na niesprawiedliwe wynagrodzenie. W odpowiedzi jej przyjaciółka Hongyu mówi:

Nie ma co się złościć; nawet jeśli namiot na pożegnalnym bankiecie ma długość 1000 mil, nie ma bankietu, który się nie skończy. Nie będziemy tu pracować przez resztę naszego życia, a za kilka lat wszyscy się rozproszymy, więc nie ma co się złościć²⁹.

Bohaterka korzysta tu z następującego *xiehouyu*:

千里搭帳篷——没有不散的筵席³⁰

Namiot na pożegnalnym bankiecie ma długość 1000 mil – nie ma bankietu, który się nie skończy.

Na uroczystościach pożegnalnych ciągle wydłuża się długość namiotów bankietowych, aby uniknąć konieczności rozstania. Tak jakby zwiększenie rozmiarów namiotów mogło odroczyć nieubłagany koniec. W rzeczywistości jednak, nawet jeśli bankiet trwa długo, a namioty są rozległe, zawsze nadejdzie moment, gdy trzeba zakończyć uroczystość, powiedzieć sobie „do widzenia” i się rozstać. Nie ma bankietu, który nigdy się nie skończy. Nie ma przyjaciół, którzy mogą pozostać razem na zawsze. To *xiehouyu*, które padło z ust pokojówki, ujawnia pewne obiektywne zasady w społeczeństwie, przez co daje czytelnikowi do myślenia, a także sugeruje, że nawet jeśli wielkie rodziny w powieści są bogate i wpływowe, to i tak w końcu zostaną rozerwane.

²⁷ Wu Jingzi, *Nieoficjalna historia uczonych*, Tianjin: Wydawnictwo Ludowe w Tianjinie 2016, s. 18.

²⁸ Zhu Nana, Liu Huiming, *Analiza cech i retorycznej użyteczności użycia xiehouyu w „Nieoficjalnej Historii Uczonych”*, „Docenianie Arcydział” 2016, nr 20, s. 128–129.

²⁹ Cao Xueqin, *Sen czerwonego pawilonu*, s. 420.

³⁰ Wang Taoyu, Sun Yufen, *Wielki słownik xiehouyu*, s. 410.

Oprócz spełniania wyżej wymienionych funkcji zastosowanie *xiehouyu* czyni atmosferę utworu bardziej żywą oraz sprzyja realistycznemu przedstawieniu życia społecznego.

2.3 Wpływ literatury chińskiej na rozwój *xiehouyu*

Xiehouyu i literatura wzajemnie na siebie oddziałują. *Xiehouyu* ma istotne znaczenie w literaturze, a ta odgrywa ważną rolę w rozwoju *xiehouyu*. Zanim *xiehouyu* zaczęło być włączane do dzieł literackich, ta specjalna forma języka istniała w zasadzie wyłącznie w mowie potocznej. Dzięki zwiększonemu użyciu *xiehouyu* w literaturze rozszerzył się zakres jego zastosowań, podniosły się też jego standardy i walory literackie. Przyczyniło się to do większej wartości badawczej *xiehouyu* oraz poprawiło jego status i wartość. *Xiehouyu* w dziełach literackich jest często traktowane jako ważny przedmiot badań. Jego rodzaje, użycie, zmiany w czasie i inne aspekty są analizowane poprzez badanie *xiehouyu* zapisanych w dziełach.

Ponadto w literaturze rodzą się nowe *xiehouyu*. Charakterystyczne klasyczne postaci i fabuły literackie stają się źródłem tworzenia nowych form tego rodzaju. Historie, na których bazują *xiehouyu*, są powszechnie znane i bogate w typowe cechy charakteru postaci i znaczenia kulturowe, stają się więc ukrytymi formami przekazu wielu znaczeń w ograniczonej przestrzeni zdania³¹.

Cztery klasyczne powieści chińskie posiadają wiele postaci, które dały początek dużej liczbie *xiehouyu*. W siódmym rozdziale książki *Wędrówka na Zachód* (西游记) Małpi Król Sun Wukong jest tak potężny, że potrafi jednym skokiem pokonać odległość 108 000 mil, a mimo to nie może wyskoczyć z dłoni Buddy Rulai. Dłoń Rulai odwróciła się i zamieniła w ogromną górę, która zmiażdżyła Małpiego Króla. Złapanie go przez Rulai było tak proste – wystarczyło tylko delikatnie odwrócić dłoń. Z tej historii pochodzi *xiehouyu*:

如来佛捉孙大圣——易如反掌³²

Złapanie Małpiego Króla przez Buddę Rulai – łatwe, jakby delikatne odwrócenie dłoni.

To *xiehouyu* stosuje się do osoby, która z łatwością, bez wysiłku wykonuje rzecz uznawaną za trudną³³. Inny przykład pochodzi z książki *Opowieść o Trzech Królestwach* (三国演义):

周瑜打黄盖——一个愿打，一个愿挨³⁴

Zhou Yu bije Huang Gai – jeden chętnie uderzy, jeden chętnie zostanie uderzony.

³¹ Guo Bing, *Omówienie xiehouyu w „Opowieści znad brzegów rzek” oraz ludowego odbioru tej powieści*, „Czasopismo Naukowe Uniwersytetu Technologicznego w Harbinie” 2006, nr 4, s. 140–144.

³² Wang Taoyu, Sun Yufen, *Wielki słownik xiehouyu*, s. 431.

³³ Ma Qihong, *Badanie nad Suyu w „Wędrówce na Zachód”*, „Czasopismo Naukowe Uniwersytetu Normalnego Xinzhou” 2007, nr 6, s. 36–40.

³⁴ Wang Taoyu, Sun Yufen, *Wielki słownik xiehouyu*, s. 633.

W okresie Trzech Królestw Huang Gai, stary generał kraju Wschodniego Wu, otrzymał rozkaz udawania, że poddaje się Cao Cao. Wiedział jednak, że Cao jest bardzo sprytny i nie uwierzy tak łatwo w podstęp. Aby zdobyć jego zaufanie, inny generał Wschodniego Wu, Zhou Yu, celowo pobił Huang Gai, który pozwolił się publicznie ukarać, a następnie udawał, że opuszcza swoje dawne królestwo z irytacji i zamierza przysiąc wierność dawnemu wrogowi. W rezultacie Cao mu uwierzył i nie zdołał obronić się przed Huang Gai w kolejnych bitwach, co doprowadziło go do porażki. W tej historii Huang Gai jest gotów znieść bicie, a Zhou Yu chętnie zadaje cios. To *xiehouyu* opisuje sytuację, kiedy obie strony chcą tego samego, bez żadnego przymusu. Takie *xiehouyu* z klasycznych opowieści są powszechnie używane w życiu codziennym Chińczyków i w wielu utworach literackich.

3. Znaczenie *xiehouyu*

W tym rozdziale przeanalizuję wartość *xiehouyu* jako zjawiska językowego i znaczenie podejmowania badań naukowych nad tą formą językową.

3.1 Znaczenie *xiehouyu* samo w sobie

Xiehouyu jest ważnym zjawiskiem w języku chińskim, które odzwierciedla chińską kulturę, literaturę, filozofię i wartości. Stanowi esencję chińskiej kultury, wyraża bowiem za pomocą krótkich zdań jej istotną charakterystykę: znaczenie przywiązywane do rolnictwa, wiarę w bóstwa, kult duchów i przodków, tabu i jego unikanie, stosunek do rodziny i relacji małżeńskich itp.

Na przykład w *Śnie czerwonego pawilonu* znajdujemy takie *xiehouyu*:

焦了尾巴梢子——绝后³⁵

Spalony ogon – brak potomstwa

Ogon znajduje się z tyłu ciała, a „hou” (后) w języku chińskim może odnosić się zarówno do pozycji z tyłu, jak i potomstwa. W feudalnych Chinach dużą wagę przywiązywano do płodności, uznając bezdzietność za największą hańbę i brak szacunku wobec rodziców i przodków. Szczególnie wysokie wymagania dotyczyły płodności kobiet. W rezultacie brak potomstwa stał się językowym tabu, a wypowiedzianie takich słów jest uważane za pechowe. W komunikacji werbalnej konieczne było stosowanie względnie przyzwoitych eufemizmów na sprawy objęte tabu. Można więc było użyć takiego *xiehouyu*, aby nie mówić wprost, że nie ma się dzieci. Z tego powodu

³⁵ Cao Xueqin, *Sen czerwonego pawilonu*, s. 1768.

w powieści wykorzystano tylko pierwszą połowę *xiehouyu*, która jasno wyraża znaczenie i pozostaje eufemistyczna³⁶.

Xiehouyu pokazują elementy kultury chińskiej, jednak nie zawsze podążają bezkrytycznie za wytyczonymi przez nią zasadami. Raczej w sposób ironiczny czy metaforyczny ukazują ludzkie spojrzenie na te normy. Dlatego *xiehouyu* nie są poważne, a właśnie mają pokazać poczucie humoru, podejście do życia i charakter całego społeczeństwa chińskiego³⁷.

3.2 Znaczenie badań nad *xiehouyu*

Na zagranicznych uczelniach badania nad *xiehouyu* wciąż nie są postrzegane jako ważny element zgłębiania wiedzy dotyczącej chińskiego języka i literatury. Powodem jest między innymi trudność we właściwym odszyfrowaniu i przetłumaczeniu *xiehouyu* oraz w zrozumieniu jego znaczenia w życiu codziennym Chińczyków i w literaturze chińskiej. Mimo tego *xiehouyu*, które jest wyjątkowym zjawiskiem językowym i ważnym elementem kultury i literatury chińskiej, zasługuje na uwagę, docenienie i podjęcie badań przez większą liczbę językoznawców. Zgłębiając *xiehouyu*, można dokładniej zinterpretować dzieło literackie, w którym ta forma językowa odgrywa istotną rolę, ponieważ dzięki tej wiedzy lepiej zrozumie się charakter i stan społeczny postaci literackich, tło historii, wydarzenia oraz tematy utworów. *Xiehouyu* pomaga pisarzom budować wyraziste, skonkretyzowane postaci, oparte na wzorcowych typach charakteru, co sprawia, że zapadają one w pamięć czytelnika: mądrość Zhuge Lianga, podejrzliwość Cao Cao, sprawiedliwość Lu Zhishena – te skojarzenia cech i osób są wykorzystywane również w życiu codziennym.

Ponadto przy badaniach nad *xiehouyu* można dowiedzieć się więcej o filozofii, ideach i wartościach Chińczyków, którzy za pomocą tej formy językowej często przedstawiają zasady mające dla nich fundamentalne znaczenie. Badanie *xiehouyu* pozwoli więc obcokrajowcom lepiej poznać charakter chińskiego społeczeństwa przez zrozumienie, co dla tego narodu jest istotne. Dodatkowo może przyczynić się do poprawy komunikacji i wymiany myśli między kulturami.

³⁶ Ma Chunhua, *Analiza funkcji rozdziału w stylu xiehouyu w „Śnie czerwonego pawilonu”*, „Badania nad *Snem Czerwonego Pawilonu*” 2017, nr 5, s. 290–300.

³⁷ Chen Xin, *Retoryczna charakterystyka xiehouyu w „Kwiatach śliwy w złotym wazonie”*, „Czytanie i Pisanie” 2004, nr 3, s. 33–34.

References

Źródła w języku angielskim

Stoch Nastazja, *Distinctive Features of Chinese Proverbs: A Comparative Study of Shuyu and Yanyu and Other Types of Shuyu*, „Roczniki Humanistyczne” 2016, t. 64, nr 9, s. 47–68.

Źródła w języku chińskim – artykuły

Chen Xin (陈新), *Retoryczna charakterystyka xiehouyu w „Kwiatach śliwy w złotym wazonie”* (《金瓶梅》歇后语的修辞特征), „Czytanie i Pisanie” (阅读与写作) 2004, nr 3, s. 33–34.

Ding Yuzhou (丁煜州), *Analiza charakterystyki i przydatności stosowania xiehouyu w „Śnie czerwonego pawilonu”* (《红楼梦》中歇后语的运用特点及效果分析), „Jutro” (明日风尚) 2022, nr 9, s. 159–162.

Feng Qingtang (冯庆堂), *Zapach czarnej ziemi – interpretacja języka literackiego w „Sztormie i Burzy”* (黑土地的芬芳——解读《暴风骤雨》中的文学语言), „Piękno i Epoki” (美与时代) 2003, nr 5, s. 74–76.

Gao Lidong (高立东), *Sposoby i charakter tworzenia xiehouyu* (歇后语的构成方式及特点), „Social Scientist” (社会科学家) 2006, nr 10, s. 321–322.

Guo Bing (郭冰), *Omówienie xiehouyu w „Opowieści znad brzegów rzek” oraz ludowego odbioru tej powieści* (水滸歇后语探略——兼论水滸的民间接受), „Czasopismo Naukowe Uniwersytetu Technologicznego w Harbinie” (哈尔滨工业大学学报社会科学版) 2006, nr 4, s. 140–144.

Ji Wenxiu (冀文秀), *Charakterystyka i przydatność stosowania xiehouyu w „Śnie czerwonego pawilonu”* (石毓文而山晖 水怀珠而川媚——《红楼梦》歇后语运用的特点和效用), „Czasopismo Naukowe Yinshan” (阴山学刊) 1995, nr 4, s. 32–38.

Liu Xicheng (刘锡诚), *Wstęp do „Wielkiego słownika xiehouyu” autorstwa Wang Taoyu* (王陶宇编《歇后语大辞典》序), <https://www.chinesefolklore.org.cn/blog/?uid-7681-action-viewspace-itemid-19378> [dostęp 07.01.2024].

Ma Chunhua (马春华), *Analiza funkcji rozdziału w stylu xiehouyu w „Śnie czerwonego pawilonu”* (《红楼梦》歇后语体式的篇章功能解析), „Badania nad Snem Czerwonego Pawilonu” (红楼梦学刊) 2017, nr 5, s. 290–300.

Ma Qihong (马启红), *Badanie nad Suyu w „Wędrownicy na Zachód”* (《西游记》中的俗语探析), „Czasopismo Naukowe Uniwersytetu Normalnego Xinzhou” (忻州师范学院学报) 2007, nr 6, s. 36–40.

Meng Xianzhang (孟宪章), *Dyskusja o xiehouyu w „Kwiatach śliwy w złotym wazonie”* (谈《金瓶梅》中的歇后语), „Czasopismo Naukowe Uniwersytetu Normalnego Xuzhou” (徐州师范学院学报) 1990, nr 4, s. 25–30.

Wang Menglu (王梦璐), *Konceptualna syntetyczna analiza xiehouyu w „Śnie czerwonego pawilonu”* (《红楼梦》中歇后语的概念合成分析), „Literatura Jianan” (剑南文学) 2011, nr 12, s. 121–122.

Wu Jianying (巫建英), *Stosowanie xiehouyu w „Epoce w Górach Taihang”* (《太行风云》中歇后语的运用), „Współczesny Język Chiński” (现代语文) 2009, nr 5, s. 62–65.

Zhu Nana (朱娜娜), Liu Huiming (刘慧敏), *Analiza cech i retorycznej użyteczności użycia xiehouyu w „Nieoficjalnej Historii Uczonych”* (《儒林外史》歇后语运用特点和修辞效用分析), „Docenianie Arcydział” (名作欣赏) 2016, nr 20, s. 128–129.

Źródła w języku chińskim – wydawnictwa zwarte

- Cao Xueqin (曹雪芹), *Sen czerwonego pawilonu* (红楼梦), Pekin: Wydawnictwo Pekinńskiego Uniwersytetu Normalnego 1987.
- Lanling Xiaoxiaosheng (兰陵笑笑生, pseudonim), *Kwiaty śliwy w złotym wazonie* (金瓶梅), Pekin: Wydawnictwo Literatury Ludowej 2008.
- Shaozhuhua (苕之华), w: *Księga Pieśni z przypisami* (诗经译注), cz. 2: *Male ody* (Xiaoya, 小雅), red. Zhou Zhenfu (周振甫), Pekin: Wydawnictwo Chińskie 2002.
- Tan Yongxiang (谭永祥), *Nowy traktat o xiehouyu* (歇后语新论), Jinan: Wydawnictwo Edukacji Shandong 1984.
- Wang Taoyu (王陶宇), Sun Yufen (孙玉芬), *Wielki słownik xiehouyu* (歇后语大辞典), Chengdu: Syczuańskie Wydawnictwo Słownika 2022.
- Wu Jingzi (吴敬梓), *Nieoficjalna historia uczonych* (儒林外史), Tianjin: Wydawnictwo Ludowe w Tianjinie 2016.
- Xi Zhousheng (西周生, pseudonim), *Historia małżeńskiego losu, który przebudził świat* (醒世姻缘传), Shangdong: Wydawnictwo Qilu 1993.